

ДОСИТЕЈЕВА БИОГРАФИЈА О СОКРАТУ*)

У *Собранију разних народоучијелних вештеј*... налази се и једна биографија.

Глава VI, под насловом *О историји и о помињању славни људи*, својим уводником требало би да нам претстави књигу са серијом биографија; међутим, овде је само биографија Сократова. То ће нам бити схватљиво ако се наведу речи Доситејеве из његова последњег, XII писма¹⁾ од 1 јануара 1897: „...обештао сам се на лето историје неки знаменити људи издати, за претставити нацији нашеј у примеру славни и велики лица ону исту науку коју сам у Наравоученијам²⁾ изјашњавао“. Из даљег се види да Доситеј од тога очекује неку материјалну помоћ. „Ова помоћ ако ми дође, исполнићу моје обештаније; ако ли пак не дође..., на ови начин против намјеренија мојега мораћу слагати...“³⁾ Помоћи није било, и Доситеј је одустао од своје намере. Тако је биографија о Сократу, која је свакако требало да буде прва међу најављеним животописима, нашла своје место на крају *Собранија* и угледала свет 1793. Што је и Сократова биографија написана треба захвалити колико томе што је наш писац предано волео и ценио атинског мислиоца, толико свакако и томе што је она већ била готова кад је Доситеј сазнао да нема материјалне помоћи. То је и био разлог да је настао онај уводни чланак за који рекосмо да се пре односи на једну збирку биографија, него на саму биографију Платонова учитеља. Колико се пак Доситеј у томе спретно снашао, нека нам покажу ове из тог поглавља узете речи: „За дати приклад овога вида историје и за возбудити укус и жељу к читању тога, описаћу накратко живот и дела мудрог Сократа, којега сви просвештени народи знаду и често помињу, а овде ће се сад видити зашто и с каквим правом“.

Доситеј је већ као младић заволео мудраца из Алопеке и није чудо што је баш изабрао да опише његов живот. Сем тога,

*) Одломак је узет из необјављене студије *Аниичко наслеђе у делима Доситејева Обрадовића*.

1) *Живот и иркљученија* II део, стр. 92а. — Сви наводи из Доситејевих дела узети су из књиге — *Дела Доситеја Обрадовића*. Пето (државно) издање. Београд 1911. Цифре означавају стране с којих су наводи узети, а слова *а* и *б* први, односно други стубац на свакој страни.

2) Наравоученије 136-те басне, стр. 222а.

3) Упореди — *Совјетии здравоио разума*, стр. 102а где, са истих разлога, каже: „Падала ми је на ум Димостенова реч: „Οὐδὲν ἀνεὺ χρημάτων“. — „Нејма ништа без новаца.“.

наш просветитељ је себи приписао унеколико исту судбину, јер су и њега, иако у мањој мери него знаменитог Атињанина, мучили „злобитељи“. Од *Живоџа и њриклъченија* до *Мезимца*, другим речима од првог до последњег свога дела, Доситеј стално помиње Сократа. Он га назива: „Сократ, вечна слава Атине и свега славнога греческога рода и имена“ (366); „Целој Грецији сведоџба делфинског Аполона позната је била: да је *Σωκράτης ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁ σοφώτατος*, то јест — „Сократ од свију Греков премудрејши“ (247б). Могло би се бар по неколико таквих и сличних мисли навести из сваког, макар и мање значајног, Доситејева дела.

Нас овде највише интересује: како је настала Доситејева биографија о Сократу; одакле је Доситеј за њу црпао градњу, или где се бар могу у античких писаца (иако је могао да користи и неки савремени извор), наћи паралеле појединим местима ове биографије. Расправљајући о томе наш доситеолог П. Поповић⁴⁾ даје неколико претпоставки. Сасвим би природно било, што је највероватније, да је сам Доситеј саставио ову биографију. Помисао да је исту могао превести из Бланшарова дела *Le Plutarque de la jeunesse ou abrégé des vies des plus grands hommes de toutes les nations* отпада одмах, јер је дело француског писца изишло десет година после Доситејева, 1803. Уз то се не можемо сложити ни с мишљењем филолога Чајкановића⁵⁾ да је Доситеју, за средишњи део ове биографије, као извор „морала бити каква некритично израђена расправа о Сократу, у којој је, без критике, било поређано све што се набацивало о Сократу и његовим противницима“. Разлози су једноставни. Било би, наиме, несхватљиво да је Доситеј и у другим биографским скицама (Темистокла, Аристиде, Аристотела, Александра Великог, М. Фурија Камила) поступио на исти начин. Значило би да су и овде извори биле неке некритичне расправе, а животописи су, уствари, илустровани анегдотама и наводима увек на исти и Доситеју својствен начин. Стога је сасвим оправдана претпоставка да је Доситеј грађу за ову биографију, као и низ других навода и анегдота за своја дела, могао узети најпре из класичних писаца.

Много места доиста потсећају на она из Платонових списа *Айолоџије* и *Симџосиона*, као и на Ксенофонове: *Усиомене о Сокрајшу*, која је дела Доситеј, бесумње, познавао. Њему је, како изгледа, било познато и оно што су о Сократу мислили и писали неки други антички писци: Кикерон и Сенека (које и сам наводи), затим Плутарх, Диоген Лаертије, Паусанија, Аул Гелије и други.

Доситејева биографија о Сократу има три одељка. У првом су биографски подаци из млађих дана атинског философа; у другом, анегдоте сваковрсне и у већем броју; и у трећем, опужба, осуда и смрг Сократова.

⁴⁾ О *Собранију* Доситеја Обрадовића. Глас САН, књ. 172, стр. 70—71.

⁵⁾ О *Доситејевићим* грчким и римским изворима. Спом. Д. Обрадовића. СКЗ 134, стр. 77.

Поред обимнијих података о Сократову животу, које је Доситеј могао узети од Диогена Лаертија (II, 18—47), налазимо паралеле и у других старих писаца. Сократов је отац био каменорезац Софрониско⁶⁾ а мати бабица Фенарета⁷⁾. Од малена је волео занат свога оца па га је убрзо и научио, а прича се да је сам израдио три статуе Харита⁸⁾.

Овај млади „љубомудрац“, који се затим потпуно посветио философији, за учитеља физике имао је философа Архелаја⁹⁾. Порфирије (Porphyg. histor. philos. fr. 12 Nauck.³⁾ p. 11, 23 (aus Cyrill. c. Jul. VI 186 D)¹⁰⁾ прича да је Сократ имао петнаест година када му је дошао Архелај, Анаксагорин ученик, говорећи да долази као пријатељ (ἐραστής). Сократ није одбио његово пријатељство, него је остао у друштву овога више дана, за које га време Архелај упуту у философију. „Сократ, познавши колико је ова наука јоште тада сумнителна и неизвесна¹¹⁾, воопште човеческому роду мало полезна, он (да с Цицероновим речемо речма) сведе нову философију с неба, уведе је у градове и постави је међу људе, учећи и' како могу постати праведни, разумни и добродјетелни...“ (Доситеј).

„Socrates autem primus philosophiam devocavit e coelo, et in urbibus collocavit, et in domos etiam introduxit, et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere“ (Cic. *Tusc. disp.* V 4,10)¹²⁾.

Доситеј затим истиче Сократову неустрашивост као војника¹³⁾. Кад га је пак македонски краљ Архелај, уз велика обећања, позвао к себи, овај му одговори: „Нисам рад поћи к једном човјеку који ми мисли више дати него од мене примити“. О томе говори Сенека (De benef. V 6, 2—7): „Archelaus rex Socratem rogavit, ut ad se veniret; dixisse Socrates traditur nolle se ad eum venire, a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset“. „Он је знао“, вели Сенека¹⁴⁾, „да Архелај њега не зове да што добро од њега прими и научи, него да, имајући га при својему двору, јоште горделивији него што је постао, нити би он марио да, позна своја крива поњатија о величеству, разумно употребљеније богатства и начин добро живити и умрети“.

⁶⁾ Cf. Xen. *Hellen.* I, 7; Plat. *Laches*, p. 180 D; Paus. I 22, 8; Ael. *Var. hist.* II, I.

⁷⁾ Cf. Plat. *Theaet.* p. 149A; Ael. I. cit.

⁸⁾ Paus. I. cit. — Κατὰ δὲ τὴν ἔσοδον αὐτὴν ἤδη τὴν ἐς ἀκρόπολιν Ἐρμῆν, ὃν Πρωτόλαιον ὀνομάζουσιν, καὶ χάριτας Σωκράτην ποιῆσαι τοῦ Σωφρονισκοῦ λέγουσιν... κτλ.; Suid. s. v. Σωκράτης; Cf. Wissowa, *Realencyklopädie*, s. v. Socrates, 812.

⁹⁾ Diog. L. II 16. — Ἀρχέλαος Ἀθηναῖος ἢ Μιλήσιος, Πατὴρ δὲ Ἀπολλοδώρου, ὃς δὲ τινες Μίδωνος μαθητῆς Ἀναξαγόρου, διδάσκαλος Σωκράτους... κτλ.; Suid. s. v. Ἀρχ. Ἀρχέλαος Ἀπολλοδώρου ἢ Μίδωνος Μιλήσιος φιλόσοφος (φυσικός)... Ἀναξαγόρου μαθητῆς τοῦ δὲ μαθητῆς Σωκράτης... κτλ.

¹⁰⁾ Diels, *Vorsokr.* s. v. Ἀρχέλαος.

¹¹⁾ Cf. Xen. *Mem.* I, I, 11—15; IV 7, 3—6; Plat. *Apol.* III caput sqq.

¹²⁾ Cf. *Acad.* I 4,15; II 29, 123; *De fin. bon. et mal.* V 29, 87.

¹³⁾ Cf. Plat. *Symp.* 219E; *Lach.* 181A; Diog. L. II 22/23; Ael. op. cit. III 17.

¹⁴⁾ Cf. Seneca, I. cit. sqq. et passim.

Познате Сократове речи Антистену који је, да би се направио већим философом, ишао у подераној хаљини, по Доситеју гласе: „Кроз твој исти издерати манторос, друже Антистене, види се славољубље твоје“. Њихову паралелу даје Аилијан у свом делу *Varia historia*, IX 35: ‘Ο δὲ Σωκράτης ἰδὼν τὸν Ἀντισθένη τὸ διερωτῶδες τοῦ ἱματίου μέρος αἰεὶ ποιοῦντα φανερόν, ‘οὐ παύσῃ’ ἔφη ‘ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν;’ П. Поповић као паралелу овоме наводи речи: ὁρῶ σου διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν, и каже да се налазе у Диогена Лаертија, али не цитира на ком месту. Доиста их читамо код истог писца V 8.

Да би што боље истакао Сократово обуздавање срдитости, Доситеј наводи његове речи упућене ученицима који су га терали да човека, од кога је добио ударац, пошаље тамо где ће се научити памети. „На тај начин“, одговори он, „да ме и магарац ногом удари, морао би’ га на суд звати“. Σωκράτης μὲν γάρ, λακτίσαντος αὐτὸν νεανίσκου θρασέως μᾶλα καὶ βδελυροῦ, τοὺς ἀμφ’ αὐτὸν ὁρῶν ἀγανακτοῦντας καὶ σφαδάζοντας ὡς καὶ διώκειν αὐτὸν ἐθέλειν, ‘ἄρα’ ἔφησε ‘καὶ εἰ με ὄνος ἐλάκτισεν, ἀντιλακτίσαι τοῦτον ἠξιώσατε ἄν;’

(Plut. *De lib. educ.* 14 caput)

Кад су га питали како може да трпи своју жену кад је зла и много виче, одговори: „Трпимо кокошке и гуске, што нам јаја носе и легу пилиће; да како не би жену која нам децу рађа и подрађује“. Ова се анегдота — каже П. Поповић — налази у Диогена Лаертија (*Vitae philos.* Edition Cobet, Paris 1863, стр. 42), где Сократ одговара Алкидијаду (у Доситеја: запита неко): „Πρὸς Ἀλκιβιάδην εἰπόντα ὡς οὐκ ἀνεκτὴ ἡ Ἐανθίππη λοιδοροῦσα... „καὶ σὺ μὲν, εἶπε, χηνῶν βοῶντων ἀνέχη“. τοῦ δὲ εἰπόντος „ἀλλὰ μοι ὦ καὶ νεοττοῦς τίχτουςιν“, „καί μοι, φησί, Ἐανθίππη παιδία γεννᾷ.“

У другој анегдоти, где је Доситеј упростио мисао оригинала, Сократ, пошто га је жена најпре изгрдила а потом полила водом, смејући се каже: „За добром грмљавином није чудо, да и здрава киша падне“. У хеленског писца ова мисао има нешто друкчију физиономију: Πρὸς Ἐανθίππην πρότερον μὲν λοιδοροῦσαν, ὕστερον δὲ καὶ περιχέασαν αὐτῆ, „οὐκ ἔλεγον, εἶπεν, ὅτι Ἐανθίππη βροντῶσα καὶ ὕδωρ ποιήσει.“

(Diog. L. 1. cit.)

Ту је и анегдота о томе како се Сократ одлучио да за себе изабере такву жену, коју је иначе добро познавао. Кад су га питали — „Не чуди се томе“ одговори је мудрац, „добар коњик најрадије на бесном и немирном коњу јаше; а да моја жена није овако љута била, не би’ се ја научио да сам овако стрпељив. Она мени у својој љутини многе лепе лекције даде које ја никад не би’ знао да је она одвећ мирна и кротка“. О томе, али знатно опширније, говори Ксенофонт (*Symp.* II 10).

Затим долази прича како је Сократ нашао Ксенофонта и узео га за свога ученика, коју читамо у Диогена Лаертија. П. Поповић ни овде не цитира место из античког писца, одакле наводи речи: „*ποῦ δὲ καλοὶ κάγαθοὶ γίνονται ἄνθρωποι, ἀποφήσαντος δὲ ἔπου τοίνυν, φάναι, καὶ μάνθανε*“ (Diog. L. II 48)

У Доситеја она изгледа овако; Сократ: „Знаш ли где се човек учи да буде добар?“ „Не знам!“ — Одговори Ксенофонт. „Време је већ“, рече му, „да се и то знати постараш“.

Анегдоту о Алкибијаду који се размеће својим дворовима и баштама, и речи које му је на то упутио Сократ, налазимо у поменутом делу Аилијанову, III 28. Ово је место сасвим верно оригиналу што је ретко у Доситеја, чију акрибију ове врсте морамо имати у виду готово само онда када је реч о местима која је могао узети од Аилијана.

„Благо ономе“, рече неко пред Сократом, „који може получити све што зажели!“ „Не“, одговори он, „него ономе који је тако задовољан да ништа не жели!“ Аилијан у своме делу (*Varia hist.* IX 29) садржи и ово место: *ἐπεὶ δὲ τινος ἔφη πρὸς αὐτὸν (sc. Σωκράτη) ὅτι μέγα ἐστὶν ὧν ἐπιθυμεῖ τις τούτων τυχεῖν, ὁ δὲ ἀλλὰ μεῖζόν ἐστι τὸ μηδὲ ἐπιθυμεῖν τὴν ἀρχήν.*

Сократ би — каже Доситеј — „другда стојао по неколико часа гди напољу или на тржишту, као изван себе, нити би знао шта око њега бива, нити ко туда пролази; и да он није познат био за оно што јест; од многи' би вмењен био да је с ума скренут“. Ове се мисли налазе у више писаца. Најпре Аул Гелије, *Noctes Atticae* II I, каже:

„*Stare solitus Socrates dicitur pertinaci statu perdius atque pernox a summo lucis ortu ad solem alterum orientem, inconnivens, immobilis, isdem in vestigiis et ore atque oculis eundem in locum directis, cogitabundus, tamquam quodam secessu mentis atque animi facto a corpore*“. У Платона (*Symp.* XXXVI caput), Алкибијадова беседа доноси и овај податак о Сократу.

Најпре би се рекло да је у биографији дат само Сократов живот, проткан низом анегдота. Међутим, нађе се и по која трунка његове философије. О њој Доситеј говори кратко, али спретно, на крају другог дела биографије с ове три напомене. Доситеј каже да је Сократ „чистосречно исповедао да то управ зна да ништа не зна“, коју мисао налазимо поновљену на крају VI главе његова *Мезимца*, тј. налазимо „смиреномудраго Сократа речи: Једно знам да ништа не знам“. У полемици он би са својим питањем дотле довео свога противника „да сам себи противслови“; он је, напоследку, имао „свога ангела советника и руководиоца“. Прва напомена карактерише, укратко, науку Сократову; друга, његов дијалогски метод дискусије; трећа се односи на „демона“ Сократова¹⁵⁾.

¹⁵⁾ П. Поповић, *op. cit.* стр. 69.

„Његови (sc. Сократови) непријатељи најме комедијанта Аристофана, који са својим смешним, шаљивим, и хитро-састављеним комедијама¹⁶⁾, мало по мало привикне прости народ да Сократа за потсмејаније узме. Онда се нађе један худи облагатељ именем Мелет, који га за безбожије оптужи, зашто он о многобожију по науци ондашње јелинске богословије не умствоваше¹⁷⁾. Доситеј уз то помиње и Лисијину, нама несачувану, *Одбрану Сократову*, коју је философ са задовољством похвалио као вешто састављену, али ју је опет одбио овим речима: „Твоје је слово по правилам реторическим прсизредно састављено, али се правичности и вличеству душе и достојанству мудрога човека толика мајсторија слабо пристоји.“ Готово истоветну мисао налазимо у Кикерона (*De oratore*, I 54, 231):

„Quin etiam, cum ei (sc. Socr.) scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea prose in iudicio uteretur, non invitae legit et comode scriptam esse dixit; sed, inquit, ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles atque apti ad pedem; quia non essent viriles, sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri“.

Откуда је Доситеј црпао податке, које је знатно скратио и упростио, за трећи део ове биографије, када се Сократ налази пред судијама, утврдио је В. Чајкановић¹⁸⁾. Цео одсељак узет је из Платонове *Аиолоије*. То су пет глава које чине језгро одбране Сократове: XVII, XIX, XX, XXII и XXIII; има понешто, али врло мало, из глава: XI, XXI, XXVII и XXIX. У Доситеја је то сасвим друкчије распоређено. Ред глава је испретуран; чак и поједине мисли из исте главе, рецимо XVII, које у Платона долазе на крају, Доситеј ставља напред. Најпре дакле долазе места из главе XVII, затим из главе XIX, па XX, па опет XIX, и напослетку, XXIII.

Како је то Доситеј компоновао и прилагодио основној замисли ове биографије, најбоље ћемо уочити ако његове речи упоредимо с оним местима која је могао да узме од Сократова ученика Платона.

„Ја сам код вас оптужен — каже Сократ по Доситеју — да ја кварим младеж, напојавајући је науком, почитанију богова и прављењу грађанском противном. Моја је наука сва у томе била да људи буду добродјелни и разумни. Моји су сви разговори, питања, и одговори к овоме концу управљени били. Ако се који од моји' слушатеља зао на'оди, немајте узрока његову злобу мојеј приписивати науци. Имаде и' много и добри', но ја нисам никада изискивао да они своју доброту од мене припознају. Моје је свс упражњеније било да свакога стара и млада, богата и сиромаша, на то увештам и наговорим да више ваља почитовати

¹⁶⁾ Aristoph. *Nebulae*.

¹⁷⁾ Види на страни 9 сажето дату оптужбу Сократову.

¹⁸⁾ op. cit. стр. 55.

и ценити душу словесну, него ли тело и сва богатства овога света. Ја сам непрестано казивао да богатство, добродјетелъ не рађа, а да из добродјетели свако добро, како воопште свима, тако и сваком понаособито проиходи“.

Већ на самом почетку овог поглавља, поредећи га с оригиналом, јасно увиђамо колико је Доситеј самостално дотеривао и, своје укусу и намери, прилагођавао Платонове мисли. Тако би се ово место једино и могло довести у везу с оним што се налази у IX глави *Айолоије*, а то је уствари сажето исказана эптужба против Сократа: ἔχει δὲ πως ᾧδε· Σωκράτη φησὶν ἀδικεῖν τοὺς νεοὺς διαφθείροντα καὶ θεοὺς οὓς ἡ πόλις νομίζει οὐ νομίζοντα, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινά. — φησὶ γάρ δὴ τοὺς νεοὺς ἀδικεῖν με διαφθείροντα κτλ.¹⁹⁾

Οὐδὲν γὰρ ἄλλο πράττων ἐγὼ περιέρχομαι ἢ πείθων ὑμῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους, μήτε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι μήτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὕτω σφόδρα ὡς τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς ἀρίστη ἔσται, λέγων ὅτι οὐκ ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ’ ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τᾶλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ... (XVII гл.)

„Ако се на ови начин младеж квари, тако ја сам повинан и наказанија достојан. Ако ли ко мисли да ја не говорим истину, ласно ме је изобличити. Ја видим у овом собранију многе од моји’ ученика: зашто ми ко не стане у лице? Ако ли се пак они стиде што зло на свога учитеља очитовати, барем оци њи’ови, стричеви, браћа, и остали сродници, као добри грађани, морали би ме тужити да сам ја синове њи’ове и сроднике раштербио и у заблужденије привео. Но овде се напротив случава: сви сродници ученика моји’ за мене стоје, и моју имају страну“ (Доситеј)

Εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων διαφθείρω τοὺς νεοὺς, ταῦτ’ ἂν εἶη βλαβερά: εἰ δὲ τίς μὲ φησὶν ἄλλα λέγειν ἢ ταῦτα, οὐδὲν λέγει... (XVII гл.) ... εἰ δὲ μὴ αὐτοὶ ἤθελον, τῶν οἰκειῶν τινας τῶν ἐκείνων, πατέρας καὶ ἀδελφοὺς, καὶ ἄλλους τοὺς προσήκοντας, εἴπερ ὑπ’ ἐμοῦ τι κακὸν ἐπεπόνθεσαν αὐτῶν οἱ οἰκεῖοι, νῦν μεμνησθαι. Πάντως δὲ πάρευσιν αὐτῶν πολλοὶ ἐνταυθοῖ, οὓς ἐγὼ ὄρω. (XVII гл.)

Наредни је одељак цео узет из XVII главе *Айолоије*, па га нећемо конфронтирати с оригиналом, чије је својство и у овим мислима умногоме измењено. Нарочито се у почетку Доситеј удаљио од Платона толико, да се њихове мисли једва и могу сравнити и довести у везу. Доситеј је с пуно слободе и имагинације интерпретирао Сократове речи.

„Осуждавају ме неки — каже Сократ — за то што ја свакога понаособито совјетујем и учим, а нећу ко страшивица у општа народна собранија да долазим, и целом отечеству совјете моје да дајем. Ја мислим да сам довољно знака мужества и неустрашимости како у оружју тако и у Сенату²⁰⁾ показао кад сам за правду целом

¹⁹⁾ Cf. Xen. Mem. I, I; Apol. 10; Diog. L. II 40.

²⁰⁾ Cf. Xen. Hell. I 7, 15; Mem. II, 17; IV 4,2; Plat. Apol. 32B; Gorg. 473E.

собранију напротив стајао и кад се нисам хтео силовитим и бешчеловјечним повељенијам тридесет тирана покорити. А сад, што не долазим у општа собранија, то не бива ни за страх, ни за малодушије, него зато што савршено знам да не би' никакове учинио ползе; и да нисам престао долазити, давно би' погинуо без никакве користи; а понаособито с многима разговарајући могао се је од тога ползовати ко је хтео“.

Ἴσως ἂν οὖν δόξειεν ἄτοπον εἶναι, ὅτι δὴ ἐγὼ ἰδίᾳ μὲν ταῦτα συμβουλεύω περιῶν καὶ πολυπραγμονῶν, δημοσίᾳ δὲ οὐ τολμῶ ἀναβαίων εἰ τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον συμβουλεύειν τῇ πόλει. (XIX gl.)

“Ὅτε ὑμεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς, τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας, ἐβούλεσθε ἀθρόους κρίνειν, παρανόμως, ὡς ἐν τῷ ὑστέρω χρόνῳ πᾶσιν ὑμῖν ἔδοξε. τότ' ἐγὼ μόνος τῶν πρυτάνεων ἠναντιώθην ὑμῖν μηδὲν ποιεῖν παρὰ τοὺς νόμους καὶ ἐναντία ἐψηφισάμην (XX глава).

Последњи је одељак цео узет из XXIII главе *Айолоије* и њему одговара више него што је то био случај с оним из главе XVII.

Биографија се управо завршава покајањем Атињана због осуде Сократове. То је на њих толико деловало да су и сами у знак жалости затворили гимназије и школе, Мелета осудили на смрт, осталу двојицу тужилаца прогнали, а Сократу поставили стагуу од бронзе, рад Лисипов. О томе говори Диоген Лаертије, II 43.

ДИЈАЛОШКИ ОБЛИК ДОСИТЕЈЕВ

Говорећи о овоме чинимо, уствари, само још један прилог Доситејевоу познавању Сократа и поготово његова дијалошког метода дискусије. Овај начин писања био је много у Доситејево време употребљаван. Њиме су се особито служили Виланд, Лесинг, Хердер, Фенелон, Малбранш, Менделсон, Волтер и други. Њима се придружио и наш Доситеј. Он се у *Живојш* и *Иркљученијама* четири пута послужио дијалогом, а у *Баснама* смо рекли да му је то било својствено ради оживљавања и изразитијег приказивања карактерних црта многих лица.

Дијалошки облик Доситејев потпуно одговара Платонову дијалогу; чак би се могло рећи да Сократ и Доситеј имају исти начин доказивања²¹⁾. У то нас с много основа, уверава разговор између архиепископа Георгија Поповића и архимандрита, кога је Доситеј чуо у кући свога газде у Темишвару, Јове Муцула. „Између прочи' разни' разговора — каже Доситеј — при концу обеда по случају уведе се ови знаменити разговор, кога сам ја врло слушао и упамтио, и заиста достојан је да га овде опишем“ (245). Само један краћи одломак који наводимо илустроваће горе исказању мисао.

²¹⁾ Радченко, *Досидей Обрадовичъ и еіо литературная деятельность*, Киевъ 1897, стр. 95; Шерцер, *О. Д. Обрадовићу* (Рад Југословенске академије знаности и умјетности, књ. 134) стр. 169.

Архимандрит бездински: „По вашем говорењу, Господине, ваљало би колико данас истребити све калуђере?“

Епископ: „По мојем говорењу? Е, мој брате, сами сте се давно и давно истребили нити сте чекали мога говорења“.

Архимандрит: „Како, Преосвештени Господине? Не разумем што с тим мислите“.

Епископ: „Кажи ми по души, архимандрите, може ли један човек лекар бити само зашто се називље лекар, а лекарства никад није научио, нити зна шта је?“

Архимандрит: „Никако!“

Епископ: „Нити би себе дао болесна у руке таквом лекару?“

Архимандрит: „С опроштењем, Господине, ни коња мога не би’ ја дао таквом лекару, некамо ли тело моје“.

Епископ: „А кад купиш какову лепу и скупу материју за направити ’алјине, би ли је дао једном терзији који се само зове терзија и држи у руку велики аршин и маказе, а не зна ни кројити ни шити?“

Архимандрит: „Таковога би’ ја терзију с његовим истим аршином по леђи“.

Епископ: „Дакле, лекар који се само зове лекар, а не зна лечити, и терзија који се само нариче терзија, нити зна терзилука, они нису то што се називљу?“

Архимандрит: „Нипошто!“

Епископ: „Кад би те поставили судијом, шта би ти по твојој совести таким људима судио?“

Архимандрит: „За њи’ова лажна имена би’ и’ наказоа, и дао би’ им крепку заповед под жесточим показанијем да се ни по што не усуде у напредак називати то, што нису“.

Епископ видински: „Видиш ли, архимандрите, како право судиш кад ’оћеш; и тако свак човек, имајући здрав разум, ако хоће, може право судити; ако ли неће, криво и неправедно чини, свет разума и расуђденија, којег му је Бог дао, угашавајући и највећи божји дар под ноге газећи. Калуђер, дакле, који само камилавку носи и црне хаљине, и само се нариче калуђер и самац, који се само устима и словом одрекао света, а делом више тражи свет и светске ствари, него мирски људи, и што је још најгоре, неправедно иште и тражи гуђ труд, зној и муку без сваке срамоте желећи и иштући: ја те не питам је ли он монах, није ли он добри старац, него је ли достојан поштеним човјеком називати се? Памтиш ли јоште шта си осудио лекару и терзији? Можеш ли сад разумети шта ја мислим, говорећи да су се сами калуђери давно и предавно истребили.“

Архимандрит: „Господине, на моју душу, имате право; божја истина из ваших’ уста беседи. Камо срећа да сви архијереји тако мисле! Ја би’ се на ма’ оженио“.

Главну личност ове класично описане гозбе, (правог „Сократа“ овог нашег *Симјосиона*), у животу суровог и неугог темишварског епископа Георгија, Доситеј је јако идеализовао²²⁾.

И други Доситејеви дијалози, на пример онај између њега и Зилотија, за који неки мисле да је измишљен, показују да је писац из Чакова усвојио овај облик према класичном начину писања расправа. То није учинио сасвим случајно, већ зато што је увек мислио и на облик својих дела. Досада у том смислу, поред дијалога, указали смо на оне алфабетски дате анегдоте у *Собранију*. Посебно би још требало истаћи његова писма. Штампана као додатак *Баснама*, она су један доказ више како се Доситеј служио различитим књижевним облицима. Он овде узима вид епистоле и своје дело доиста гради по свим правилима епистографског писања, у којем су виду написана знаменита дела: *Памела* од Ричардсона, *Арисийи* од Виланда, *Вертер* од Гетеа, *Персиска њисма* од Монтескија, и друга. Облик епистоле је тада све више узимао маха. Доситеј је у томе пошао за временом, те је другом делу аутобиографије дао нов облик, што сведочи о томе колико је полагао и на естетску страну својих дела²³⁾.

Београд.

М. В. Стојановић.

R É S U M É

М. V. Stoïanovitch: LA BIOGRAPHIE DE SOCRATE ÉCRITE PAR D. OBRADOVITCH

Dès son enfance D. Obradovitch a pris en affection et a considéré beaucoup le sage d'Alôpékè; c'est pourquoi il n'est point surprenant qu'il ait choisi de nous montrer complètement sa vie. D'après D. Obradovitch la biographie de Socrate a trois parties. La première contient les données biographiques de la jeunesse du philosophe d'Athènes; la deuxième contient des anecdotes diverses dans un nombre plus grand; la troisième contient l'accusation, la condamnation et la mort de Socrate. Ce qui nous intéresse ici le plus c'est l'origine de cette biographie. Prenant comme point de départ ce qui est déjà dit là-dessus par V. Tchaïkanovitch et P. Popovitch, nous trouvons que pour la première partie de cette biographie les sources ont pu être d'abord celles de Diogène de Laerte, et puis de Platon, de Xénophon, de Pausanias et d'Élien; dans la deuxième partie, sauf ceux déjà cités, sont encore: Plutarque, Cicéron, Sénèque, Aulu—Gelle. La troisième partie de cette biographie, où Socrate se trouve devant les juges — d'après V. Tchaïkanovitch — est prise complètement de l'*Apologie* de Platon. Ce sont les cinq chapitres qui font la base de la défense de Socrate: XVII, XIX, XX, XXII, XXIII; aussi il y a quelques passages, mais pas trop, des chapitres: XI, XXI, XXVII, XXIX. Chez D. Obradovitch les pensées de Platon ont un ordre tout à fait différent, ce qu'on voit de la confrontation des paroles de D. O. avec l'original.

Finalement, dans la conversation d'un archimandrite et un évêque, que nous citons, notre but est de montrer que le dialogue de D. O. correspond à celui de Platon; même, on peut dire que Socrate et D. O. possèdent la même méthode de l'argumentation.

²²⁾ М. Костић, *Доситеј Обрадовић у историјској персјекији XVIII и XIX века*, стр. 14.

²³⁾ А. Гавриловић, *Д. Обрадовић*, Београд 1900, стр. 67.